

Теорія держави і права

УДК 341.645:341.4:340.12

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19593170>

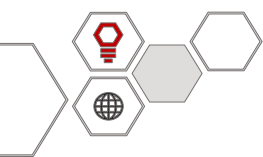
Окрема суддівська думка у міжнародному кримінальному правосудді: легітимність та межі впливу

Корецька Вікторія Віталіївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
факультету бізнесу і права,
Луцький національний технічний університет,
Луцьк, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5685-5337>

Прийнято: 19.03.2026 | Опубліковано: 31.03.2026

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі окремої суддівської думки у системі міжнародного кримінального правосуддя крізь призму її впливу на легітимність та ефективність діяльності міжнародних кримінальних судів і трибуналів. Вихідною теоретичною передумовою є положення про те, що міжнародне кримінальне правосуддя функціонує в умовах координатної (горизонтальної) моделі влади, в якій відсутня жорстка ієрархія та централізовані механізми примусу, а тому ключове значення набуває рівень довіри та сприйняття цих інституцій з боку держав, міжнародних організацій і ширшої політичної спільноти. У цьому контексті обґрунтовується, що інститут окремої суддівської думки не підриває авторитет судових органів, а навпаки здатен виступати інструментом його посилення.

У статті проаналізовано основні функції міжнародного кримінального правосуддя, зокрема притягнення до відповідальності, нормотворчу (превентивну) та педагогічну функції, а також розглянуто різні підходи до

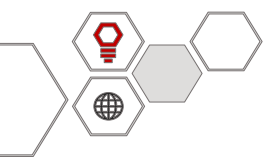

розуміння легітимності міжнародних судових інституцій. Особлива увага приділяється чотирьом вимірам легітимності — легітимності згоди, цільовій, ціннісно-універсальній та легітимності ефективності у межах яких оцінюється значення окремої суддівської думки. Доведено, що її оприлюднення сприяє підвищенню прозорості судового процесу, забезпечує підзвітність суддівської діяльності та створює умови для зовнішнього контролю за здійсненням правосуддя.

Окрема суддівська думка розглядається не лише як елемент внутрішнього судового процесу, але й як самостійний інструмент правового та соціального впливу. Вона виконує комунікативну функцію, розширюючи доступ до правового дискурсу, а також створює можливості для формування альтернативних підходів до тлумачення та розвитку міжнародного кримінального права. Окрему увагу приділено її ролі у сучасних дискусіях щодо меж індивідуальної кримінальної відповідальності, зокрема у практиці міжнародних кримінальних трибуналів та Міжнародного кримінального суду.

У підсумку обґрунтовується висновок про те, що інститут окремої суддівської думки є важливим елементом забезпечення легітимності міжнародного кримінального правосуддя, оскільки поєднує у собі функції прозорості, підзвітності та розвитку права, тим самим посилюючи інституційну спроможність міжнародних судових органів реалізовувати свої завдання.

Ключові слова: окрема суддівська думка, міжнародне кримінальне правосуддя, легітимність, міжнародні кримінальні суди, індивідуальна кримінальна відповідальність, судова влада.

Separate opinion in international criminal justice: legitimacy and limits of influence

Viktoriia Koretska,

PhD in Law,

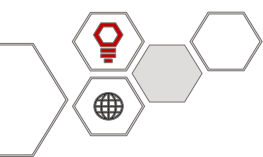
Associate Professor of the Department of Law,

Faculty of Business and Law, Lutsk National Technical University,

Lutsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5685-5337>

Abstract. This article is devoted to the study of the role of separate judicial opinions within the system of international criminal justice, examined through the lens of their impact on the legitimacy and effectiveness of international criminal courts and tribunals. The starting theoretical premise is that international criminal justice operates within a coordinate (horizontal) model of authority, characterized by the absence of rigid hierarchy and centralized enforcement mechanisms. Consequently, the level of trust in and perception of these institutions by states, international organizations, and the broader political community becomes of fundamental importance. In this context, it is argued that the institution of separate judicial opinions does not undermine the authority of judicial bodies; on the contrary, it has the capacity to function as a mechanism for strengthening that authority.

The article analyzes the principal functions of international criminal justice, including accountability, norm-setting (preventive), and pedagogical functions, and also examines different approaches to understanding the legitimacy of international judicial institutions. Particular attention is paid to four dimensions of legitimacy—consent legitimacy, purposive legitimacy, universal values legitimacy, and performance legitimacy—within which the significance of separate judicial opinions is assessed. It is demonstrated that their publication contributes to enhancing the transparency of judicial proceedings, ensures accountability of judicial activity, and creates conditions for external oversight of the administration of justice.

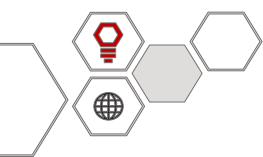

Separate judicial opinions are considered not only as an element of internal judicial deliberation but also as an independent instrument of legal and social influence. They perform a communicative function by broadening access to legal discourse and enabling the inclusion of a wider range of actors, while also creating opportunities for the development of alternative approaches to the interpretation and evolution of international criminal law. Particular attention is devoted to their role in contemporary debates concerning the limits of individual criminal responsibility, especially within the practice of international criminal tribunals and the International Criminal Court.

In conclusion, it is substantiated that the institution of separate judicial opinions constitutes an important element in ensuring the legitimacy of international criminal justice, as it integrates the functions of transparency, accountability, and legal development, thereby enhancing the institutional capacity of international judicial bodies to fulfill their mandates.

Keywords: separate judicial opinion, international criminal justice, legitimacy, international criminal courts, individual criminal responsibility, judicial authority.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку міжнародного кримінального правосуддя особливого значення набуває питання забезпечення легітимності діяльності міжнародних кримінальних судів і трибуналів. Відсутність централізованих механізмів примусу та функціонування у межах координатної (горизонтальної) моделі влади зумовлюють залежність ефективності цих інституцій від рівня довіри до них з боку держав, міжнародних організацій і ширшої політичної спільноти. У цьому контексті постає проблема пошуку інструментів, здатних забезпечити прозорість, підзвітність та обґрунтованість судової діяльності без підриву авторитету судових рішень.

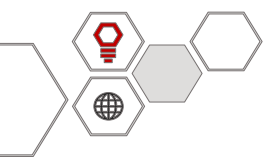

Одним із таких інструментів є інститут окремої суддівської думки, значення якого в міжнародному кримінальному правосудді залишається дискусійним. З одного боку, висловлюються застереження щодо того, що публікація незгодних позицій суддів може підривати єдність судової практики та ставити під сумнів остаточність і переконливість судових рішень. З іншого боку, існує підхід, відповідно до якого окрема суддівська думка розглядається як важливий елемент забезпечення прозорості судового процесу, підвищення його підзвітності та розвитку права.

Таким чином, проблема полягає у необхідності визначення реальної ролі та функціонального значення окремої суддівської думки в системі міжнародного кримінального правосуддя, а також у з'ясуванні того, чи сприяє вона зміцненню легітимності міжнародних судових інституцій, чи, навпаки, створює ризики для їх авторитету та ефективності. Саме це зумовлює актуальність відповідного наукового дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика окремої суддівської думки у міжнародному правосудді є предметом наукового інтересу як у загальнотеоретичному, так і у прикладному вимірах. Значна частина досліджень присвячена з'ясуванню природи та функцій індивідуальних і окремих думок у діяльності міжнародних судових інституцій. Зокрема, класичні праці в галузі міжнародного правосуддя розглядають окрему суддівську думку як невід'ємний елемент судового процесу, що відображає принцип незалежності судді та сприяє розвитку права [1; 2; 3]. У цих роботах підкреслюється, що інститут окремої думки виконує не лише внутрішньо-процесуальну функцію, але й має значний вплив на формування доктрини міжнародного права.

Окремий напрям досліджень стосується практики застосування інституту окремих думок у міжнародних кримінальних судах і трибуналах. Зокрема, у працях Шлуйтера та Аммона, де аналізуються особливості прийняття рішень у Міжнародному кримінальному трибуналі щодо колишньої

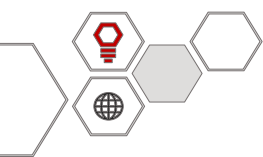

Югославії, а також роль індивідуальних думок у забезпеченні балансу між єдністю судової практики та плюралізмом правових позицій [4; 5]. Аналогічні питання розглядаються у контексті міжнародного кримінального процесу, де наголошується на значенні дискусії та незгоди як складових судового колегіального рішення. [6; 7].

Важливий внесок у розуміння інституту окремої суддівської думки здійснено у працях, присвячених загальній теорії судової влади та правового процесу. Зокрема, концептуальні підходи до аналізу судової діяльності та моделей правосуддя запропоновані М. Дамашкою, який розглядає різні типи організації судової влади та їх вплив на характер судового процесу [8; 9]. У свою чергу, дослідження Т. Франка акцентують увагу на категорії легітимності як ключовому чиннику ефективності міжнародних інституцій [10], що є особливо важливим у контексті міжнародного кримінального правосуддя.

Питання функцій міжнародного кримінального правосуддя та його цілей ґрунтовно розглядаються у працях, присвячених як теоретичним, так і прикладним аспектам цієї сфери. Зокрема, у роботах Дж. Огліна, М. Друмбла, та М. Озіела аналізуються такі функції, як притягнення до відповідальності, превенція та формування соціального порядку [11; 12; 13]. Водночас дослідження, присвячені правовому процесу та його нормативному виміру, зокрема праця Дж. Шклара, підкреслюють значення дотримання принципів законності та належної процедури як основи правосуддя [14].

Окремий пласт наукових робіт стосується легітимності міжнародного кримінального правосуддя та факторів, що її визначають. У цьому контексті варто відзначити дослідження А. Кассеса, Н. Комбса та Дж. Алвареза, які розглядають легітимність як багатовимірну категорію, що включає як нормативні, так і соціально-політичні аспекти [15; 16; 17]. Також важливими є роботи, що аналізують взаємодію міжнародного кримінального правосуддя

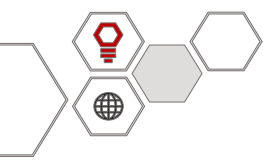
з різними соціальними та політичними контекстами, зокрема в умовах правового плюралізму [18].

Крім того, у сучасній науковій літературі приділяється увага комунікативному та соціальному виміру окремих думок. Зокрема, концепція «demosprudence» підкреслює значення незгоди як інструменту залучення ширшої аудиторії до правового дискурсу [19]. Подібні підходи знаходять відображення і в дослідженнях, присвячених ролі інтерпретації у формуванні міжнародного права [20].

Разом із тим значну роль у розумінні практичного значення окремих суддівських думок відіграє аналіз судової практики міжнародних інституцій. Зокрема, окремі думки суддів у справах ІСТУ та Міжнародного кримінального суду демонструють різні підходи до вирішення ключових питань міжнародного кримінального права, зокрема щодо меж індивідуальної кримінальної відповідальності [21; 22; 23]. Історичний вимір цієї проблематики розкривається через аналіз Токійського процесу та відповідних судових позицій [24; 25].

Таким чином, наявні наукові дослідження формують ґрунтовну теоретичну та практичну базу для аналізу інституту окремої суддівської думки, однак водночас свідчать про необхідність подальшого комплексного дослідження її ролі саме у контексті забезпечення легітимності та ефективності міжнародного кримінального правосуддя.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, присвячених інституту окремої суддівської думки, низка ключових аспектів його функціонування в системі міжнародного кримінального правосуддя залишається недостатньо розкритою. Передусім, у науковій літературі переважають підходи, сформовані в межах національних правових систем або загального міжнародного права, що не завжди враховують інституційну специфіку міжнародних кримінальних судів і трибуналів. Це зумовлює

відсутність цілісного теоретичного бачення ролі окремої суддівської думки саме у контексті міжнародного кримінального правосуддя.

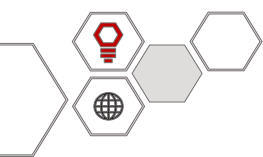
Крім того, недостатньо дослідженим залишається питання взаємозв'язку між практикою оприлюднення окремих думок і різними вимірами легітимності міжнародних судових інституцій. Зокрема, бракує комплексного аналізу того, яким чином окрема суддівська думка впливає одночасно на легітимність згоди, цільову та ціннісно-універсальну легітимність, а також на легітимність ефективності.

Окремої уваги потребує і проблема функціонального значення окремої суддівської думки як інструменту не лише внутрішнього судового дискурсу, але й зовнішнього комунікативного впливу, зокрема у контексті взаємодії міжнародних судів із політичними та соціальними акторами. Недостатньо опрацьованим залишається також її потенціал як механізму формування альтернативних правових підходів і впливу на розвиток міжнародного кримінального права.

Водночас у сучасних дослідженнях обмежено розглядається роль окремих думок у вирішенні найбільш дискусійних питань міжнародного кримінального права, зокрема щодо визначення меж індивідуальної кримінальної відповідальності. Таким чином, існує потреба у комплексному дослідженні, яке б поєднувало теоретичний аналіз природи окремої суддівської думки з оцінкою її практичного значення для забезпечення легітимності та ефективності міжнародного кримінального правосуддя.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Метою цієї статті є комплексне дослідження ролі та функціонального значення окремої суддівської думки у системі міжнародного кримінального правосуддя крізь призму її впливу на легітимність і ефективність діяльності міжнародних кримінальних судів і трибуналів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: з'ясувати особливості природи міжнародного кримінального правосуддя як

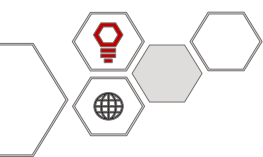

координатної (горизонтальної) моделі здійснення судової влади; проаналізувати основні функції міжнародного кримінального правосуддя та їх зв'язок із формуванням легітимності судових інституцій; дослідити теоретичні підходи до розуміння легітимності міжнародних судів і трибуналів та виокремити її ключові виміри; визначити місце і значення окремої суддівської думки у забезпеченні прозорості та підзвітності судового процесу; оцінити її вплив на різні аспекти легітимності міжнародних кримінальних судів; проаналізувати роль окремих думок у розвитку міжнародного кримінального права, зокрема у контексті визначення меж індивідуальної кримінальної відповідальності; а також обґрунтувати висновок щодо того, чи сприяє практика оприлюднення окремих суддівських думок зміцненню інституційної спроможності міжнародного кримінального правосуддя.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких забезпечило комплексний аналіз інституту окремої суддівської думки в державах — членах Європейського Союзу та його зв'язку з типами конституційного контролю.

Базовим у дослідженні виступив порівняльно-правовий метод, який дозволив зіставити моделі правового регулювання окремих і погоджувальних думок у різних правових системах, виявити спільні риси та відмінності їх нормативного закріплення і практики застосування. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу норм конституційного та процесуального законодавства, що регулюють порядок висловлення, оформлення та оприлюднення окремих суддівських думок.

Системно-структурний метод використано з метою визначення місця інституту окремої суддівської думки у структурі судової влади та його взаємозв'язку з принципами колегіальності, незалежності судді та єдності судового рішення. Застосування функціонального методу дозволило розкрити роль окремої думки як інструменту забезпечення прозорості судочинства,

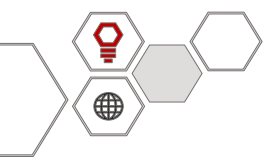
розвитку судової аргументації та формування правових позицій у майбутньому.

Історико-правовий метод дав можливість простежити еволюцію підходів до допустимості та значення окремих думок у європейських правових системах — від моделей, заснованих на конфіденційності судових нарад, до сучасних концепцій відкритості судової діяльності.

Застосування зазначених методів у їх взаємозв'язку забезпечило всебічне дослідження правової природи, функціонального значення та особливостей реалізації інституту окремої суддівської думки в сучасних правових системах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Окремі думки — зокрема незгодні (dissenting opinions), декларації та їх різновиди — є усталеним, хоча подекуди дискусійним елементом сучасного міжнародного правового дискурсу. Їх значення виходить далеко за межі суто допоміжного інструменту, оскільки основні суперечки навколо цього явища пов'язані з їх потенційним впливом як на авторитет конкретних судових рішень міжнародних трибуналів, так і на інституційну легітимність самих судових органів. У цьому контексті окремі думки безпосередньо пов'язані зі способом реалізації судової функції міжнародними трибуналами та з ефективністю здійснення ними правосуддя. Водночас у сфері міжнародного кримінального правосуддя цей феномен тривалий час не розглядався як самостійний предмет наукового аналізу.

З огляду на це, метою даного дослідження є актуалізація практики суддівської незгоди як особливого способу вираження принципової позиції судді через інструмент додаткової думки, а також стимулювання її більш глибокого критичного осмислення. На відміну від традиційних підходів, що зосереджуються на доктринальному протиставленні аргументів «за» і «проти» оприлюднення окремих думок, у цій роботі пропонується функціональний аналіз п'яти показових випадків суддівської незгоди у міжнародному

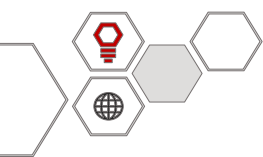

кримінальному праві [4]. Такий підхід дозволяє переосмислити цю практику через призму функцій, які виконує міжнародне кримінальне правосуддя [11].

Категорії девіантності, відмінності, непокори та незгоди часто вживаються у спільному контексті, формуючи насичене політичне й соціологічне підґрунтя [19]. У правовій площині ці явища проявляються, зокрема, у формі суддівської незгоди, що знаходить своє вираження через окремі та незгодні думки, а також декларації. Попри те, що такі форми є звичними для міжнародного правосуддя, їх роль у досягненні цілей міжнародного кримінального правосуддя та у формуванні змісту самого поняття «правосуддя» залишається недостатньо дослідженою.

Разом із тим практика міжнародних кримінальних судів і трибуналів містить низку знакових прикладів суддівської незгоди, які набули значного резонансу. Серед них — окрема думка судді Радхабінода Пала у Токійському процесі [24], окрема думка судді Крістін ван ден Вінгаерт у справі Katanga в Міжнародному кримінальному суді [21], низка концептуально потужних незгодних думок у практиці Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії [22], а також численні окремі позиції судді Ганса-Петера Каула в МКС [23]. Ці приклади вийшли за межі вузькопрофесійного середовища та стали предметом ширшого обговорення серед правників, науковців і практиків.

У вузькому підході суддівська незгода часто розглядається як фактор, що підриває авторитет рішення більшості або навіть інституції, яка його ухвалила [2]. Однак, хоча така критика має під собою певні підстави, вона не враховує ширшого функціонального значення цього явища. У даному дослідженні основна увага приділяється так званим «фундаментальним незгодам», тобто таким, що відображають чітку та принципову позицію судді щодо правових або фактичних питань. Саме вони дозволяють розкрити потенціал суддівської незгоди з точки зору її функціонального навантаження.

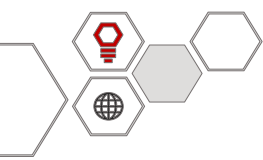

Обґрунтовується, що оприлюднення таких окремих думок, особливо коли вони безпосередньо ставлять під сумнів правомірність здійснення судової влади, може виконувати конструктивну функцію — посилювати легітимність судових інституцій і сприяти досягненню ними основної мети правосуддя [10]. Це і становить сутність так званого «парадоксу незгоди». З одного боку, окрема думка може викликати сумніви у правильності рішення та, відповідно, послаблювати довіру до суду. З іншого — саме через ці сумніви вона стимулює критичне осмислення судової діяльності, що в підсумку зміцнює інституційну легітимність і підвищує якість правосуддя.

Водночас ця стаття не має на меті здійснення вичерпного огляду класичних наукових дискусій щодо доцільності оприлюднення окремих думок. Натомість вона пропонує один із можливих підходів до розуміння суддівської незгоди через призму розвитку міжнародного кримінального правосуддя, акцентуючи увагу на цій практиці як на самостійному об'єкті дослідження. Попри її поширеність, вона досі залишається недостатньо осмисленою у науковій літературі.

Для належного обґрунтування цього підходу необхідно врахувати існуючі теоретичні напрацювання. Зокрема, правові системи загального права традиційно демонструють більш відкритий підхід до оприлюднення окремих думок, тоді як континентальні правові системи характеризуються більш стриманим ставленням [8]. В основі цієї відмінності лежить різне розуміння впливу таких думок на авторитет суду. Якщо прихильники вбачають у їх публікації інструмент підвищення прозорості та, відповідно, довіри до суду, то критики наголошують на ризиках фрагментації судової позиції та підриву інституційного авторитету.

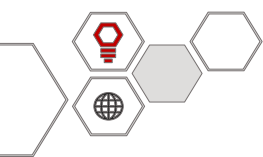
Підходи до оцінки допустимості та доцільності оприлюднення окремих думок значною мірою базуються на певних теоретичних уявленнях про природу судової влади [9]. Хоча використання концепцій, сформованих у межах національних правових систем, у міжнародно-правовому контексті є до

певної міри неминучим, таке запозичення потребує обережності. Зокрема, важливо критично оцінювати, які саме доктринальні підходи можуть бути коректно адаптовані з урахуванням специфіки міжнародного правосуддя та інституцій, що його здійснюють. У зв'язку з цим передумовою застосування відповідних теоретичних моделей є попереднє визначення особливостей судової влади у сфері міжнародного кримінального правосуддя. Лише після встановлення її природи можливим є обґрунтоване оцінювання як доцільності перенесення таких підходів, так і впливу оприлюднення незгодних думок на авторитет міжнародних судових інституцій.

Вихідною позицією цього дослідження є теза про те, що міжнародне кримінальне правосуддя не характеризується ознаками ієрархічно організованих моделей судової влади, для яких притаманною є необхідність суворого дотримання принципу таємності, зокрема через обмеження або виключення додаткових думок, з метою збереження інституційного авторитету [15]. Натомість міжнародне кримінальне правосуддя, як і міжнародне право загалом, значно більшою мірою відповідає координатній (горизонтальній) моделі влади. У межах такої моделі владні повноваження розподіляються між різними суб'єктами широко та децентралізовано, хоча й нерівномірно.

За таких умов механізми контролю за здійсненням судової влади та забезпечення її підзвітності функціонують поза межами самих судових інституцій і перебувають у сфері впливу ширшої політичної спільноти, на яку поширюється дія їхніх рішень. Зокрема, ефективність діяльності міжнародних кримінальних судів і трибуналів значною мірою залежить від рівня їхньої легітимності в очах держав, міжнародних організацій та інших акторів, від яких вони отримують політичну підтримку, а також технічну та організаційну допомогу, необхідну для реалізації їхнього мандату. Така залежність свідчить на користь необхідності забезпечення максимальної прозорості процесу ухвалення рішень, а не його закритості.

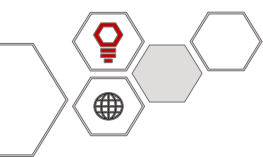

У статті обґрунтовується теза про те, що принцип прозорості судових проваджень є більш адекватним для міжнародного кримінального правосуддя з огляду на його інституційну та владну природу. Такий підхід дозволяє по-новому осмислити функціональне значення практики суддівської незгоди. Відтак дослідження не зосереджується на формальному питанні відповідності цієї практики установчим актам міжнародних судів і трибуналів. Натомість доводиться, що незалежно від її формально-юридичного статусу, практика висловлення незгодних думок здатна посилювати інституційну спроможність міжнародних кримінальних судів і трибуналів реалізовувати як цілі, визначені при їх створенні, так і ширші суспільні функції, притаманні правосуддю як соціальному інституту.

У загальному вигляді міжнародне кримінальне правосуддя спрямоване на забезпечення притягнення до відповідальності осіб за вчинення злочинів, передбачених міжнародним правом, шляхом їх розслідування та кримінального переслідування [12]. Як один із різновидів так званих «режимів продукування правосуддя», воно не обмежується виключно формальним застосуванням норм міжнародного кримінального права відповідно до принципу верховенства права. Його функціональне призначення значно ширше і включає досягнення справедливості як такої.

В основі цього підходу лежить ліберальна концепція, відповідно до якої індивід розглядається як моральний агент, здатний нести персональну відповідальність за власні дії. У цьому контексті покарання вважається виправданим і справедливим саме тоді, коли воно є наслідком усвідомленої поведінки раціонального суб'єкта.

Разом із тим формальне правосуддя, яке передбачає дотримання принципів законності та належної правової процедури, виступає визначальною характеристикою, що відмежовує право та судовий процес від альтернативних, зокрема політичних, форм впливу [12]. Водночас міжнародне кримінальне правосуддя, незалежно від того, чи йдеться про встановлення меж

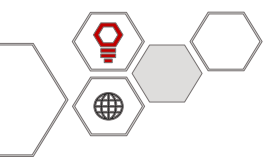
допустимої поведінки, чи про притягнення до індивідуальної відповідальності, за своєю природою тісно пов'язане з нормативними категоріями «правильного» і «неправильного», що надає йому виразного ціннісного виміру.

Окрім функції притягнення до відповідальності, у науковій літературі виокремлюються ще щонайменше дві важливі цілі міжнародного кримінального правосуддя. По-перше, це функція проєкції та уточнення правових норм, яка має перспективну спрямованість. На відміну від ретроспективної функції покарання, вона орієнтована на майбутнє і полягає у формуванні чітких орієнтирів правомірної поведінки. У цьому сенсі притягнення осіб до відповідальності за порушення міжнародного кримінального права розглядається як інструмент запобігання майбутнім правопорушенням через уточнення змісту правових норм.

Хоча ефективність кримінального переслідування як стримувального механізму може ставитися під сумнів, практика міжнародних кримінальних судів і трибуналів безперечно відіграє важливу роль у формуванні та конкретизації правових стандартів, відповідно до яких суб'єкти повинні будувати свою поведінку.

По-друге, діяльність міжнародних кримінальних судів і трибуналів часто наділяється педагогічною функцією. Судові провадження, що включають розслідування фактів, дослідження доказів, перехресний допит та глибокий судовий аналіз, сприяють формуванню певного історичного наративу щодо подій, у межах яких були вчинені відповідні злочини. У цьому контексті судові рішення виступає не лише як юридичний акт, а й як інструмент осмислення історичних процесів.

З урахуванням того, що міжнародне кримінальне правосуддя функціонує в межах координатної (горизонтальної) моделі влади, де повноваження розподілені між широким колом учасників міжнародної

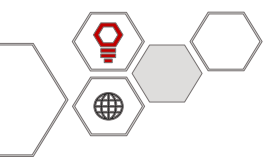

правової системи, ефективність реалізації його функцій безпосередньо залежить від рівня легітимності відповідних судових інституцій.

У межах одного з підходів до розуміння легітимності міжнародних кримінальних судів і трибуналів виділяються чотири її основні виміри, кожен з яких є необхідним для досягнення їхніх цілей. Перший — легітимність згоди (consent legitimacy), яка визначається рівнем прийняття та підтримки інституції. Другий — цільова легітимність (purposive legitimacy), що пов'язана зі схваленням цінностей, принципів і цілей, які ці інституції реалізують. Третій вимір — легітимність універсальних цінностей (universal values legitimacy) — передбачає, що навіть у разі розбіжності інтересів окремих груп із діяльністю суду, відповідні цінності мають загальносупільний характер. Нарешті, легітимність ефективності (performance legitimacy) охоплює такі аспекти, як прозорість процесу ухвалення рішень та підзвітність інституцій [13].

У цьому контексті окрема суддівська думка набуває особливого значення. Її експресивний потенціал дозволяє не лише залучати ширше коло суб'єктів до правового дискурсу, але й забезпечувати підзвітність здійснення судової влади перед ними. Враховуючи значну роль кримінального судочинства у формуванні соціального порядку, а також високий рівень авторитетності міжнародних кримінальних судів у формуванні правових смислів, забезпечення такої підзвітності є ключовою передумовою запобігання можливим зловживанням судовою владою.

Зазначений ефект досягається насамперед завдяки функціонуванню окремої суддівської думки як інструменту підзвітності, який забезпечує відкритість внутрішніх процесів судового обговорення. З позиції легітимності ефективності, публічне висловлення суддями своїх окремих позицій дозволяє вивести процес кримінального судочинства за межі внутрішньої інституційної замкненості, відкриваючи його для зовнішнього спостереження та критичного аналізу. У випадку наявності прихованих інтересів або впливів така практика створює можливість для їх виявлення [19]. У подальшому це може слугувати

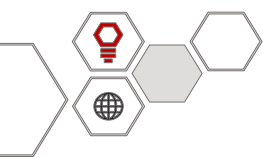
підґрунтям для коригувальних механізмів, зокрема перегляду судових рішень в апеляційному порядку, перегляду правових позицій у майбутній судовій практиці або навіть ініціювання інституційних змін.

Демонструючи, що процедури та інституції міжнародного кримінального правосуддя функціонують на засадах незалежності, неупередженості та справедливості, окрема думка сприяє зміцненню довіри до цих інституцій [21]. Така довіра, у свою чергу, стимулює ширше залучення до правових процесів і підвищує ефективність судочинства як механізму забезпечення підзвітності, формування правових норм та підтвердження універсального характеру відповідного правового порядку. У цьому сенсі окрема думка прямо впливає на посилення легітимності згоди та загальної ефективності функціонування міжнародних кримінальних судів і трибуналів.

Крім того, інститут окремої думки забезпечує підзвітність здійснення судової влади не лише перед професійною юридичною спільнотою, але й перед ширшою аудиторією, включаючи осіб без спеціальної правничої підготовки. Це досягається шляхом підвищення доступності судової аргументації. Водночас сама природа окремої думки, її публічність і певна риторична виразність надають їй значного політичного та соціального потенціалу. Завдяки цьому міжнародні судді отримують можливість взаємодіяти з суспільними та політичними акторами у спосіб, який є обмеженим або навіть неприйнятним у межах основного судового рішення.

У такому розумінні окрема суддівська думка може розглядатися як своєрідний канал або «портал», через який суб'єкти, раніше виключені з формального правового дискурсу, отримують можливість долучитися до нього, впливати на його розвиток і навіть ставити під сумнів усталені правові позиції, сформовані більшістю [23].

З точки зору функціонування міжнародного кримінального правосуддя та зміцнення легітимності відповідних судових інституцій, така риторично насичена форма суддівського висловлювання має особливе значення. Окрема

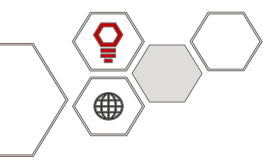
думка може виступати як механізм «присвоєння» правового проєкту різними суб'єктами, надаючи реального змісту твердженню про його заснування на універсальних цінностях [21]. У такий спосіб вона сприяє посиленню як цільової, так і ціннісно-універсальної легітимності міжнародного кримінального правосуддя.

Запровадження процесуальних механізмів у Міжнародному кримінальному трибуналі щодо колишньої Югославії, спрямованих на розширення участі сторін, було зумовлене значним рівнем недовіри з боку обвинувачених та їхніх прихильників до цієї інституції [16]. Водночас подібна недовіра не є унікальною лише для сторони захисту — вона також характерна для держав, як безпосередньо пов'язаних із ситуацією, так і третіх держав, співпраця яких є критично важливою для ефективного функціонування судового процесу.

У цьому контексті публікація окремих думок виконує подвійну функцію. З одного боку, вона може підтверджувати незалежність і неупередженість суддів або, навпаки, ставити їх під сумнів. З іншого — вона розширює можливості захисту, надаючи доступ до альтернативних правових позицій, висловлених суддями меншості [17]. Це є особливо важливим для тих суб'єктів, які скептично ставляться до здійснення судової влади міжнародними кримінальними органами.

Більш того, окрема думка, спираючись на авторитет конкретного судді, створює простір для формування та просування альтернативних правових підходів щодо майбутнього розвитку права (*de lege ferenda*). У такий спосіб вона стимулює дискусії у ширшій міжнародній правотворчій спільноті та може впливати на еволюцію правових стандартів. Паралельно вона виступає джерелом аргументів, які можуть бути використані сторонами як у межах апеляційного перегляду, так і в подальших судових справах [19].

У більш прикладному вимірі окрема думка спонукає до переоцінки відповідності застосовуваного міжнародними кримінальними судами права

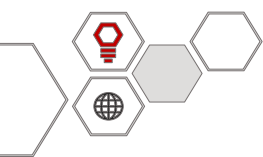
вимогам цільової легітимності, тобто до з'ясування, чи відповідає воно базовим нормативним засадам міжнародного кримінального правосуддя [11]. Зокрема, судді нерідко використовують право на незгоду для того, щоб винести на ширший розгляд питання справедливості з позиції осіб, які притягуються до відповідальності.

Останнім часом найбільш інтенсивні та концептуально значущі розбіжності між суддями виникають у сфері визначення форм кримінальної відповідальності. Практика міжнародних кримінальних трибуналів, зокрема ІСТУ та Міжнародного кримінального суду, свідчить про наявність суттєвих розходжень у підходах до визначення меж індивідуальної кримінальної відповідальності за масштабні міжнародні злочини, особливо у випадках, коли особа не брала безпосередньої участі у їх вчиненні або не віддавала прямих наказів [22].

У міру того як міжнародне кримінальне правосуддя інституціоналізується і стає більш стабільним елементом міжнародного правопорядку, окремі суддівські думки відіграють дедалі важливішу роль у винесенні на обговорення фундаментальних питань щодо підстав і меж кримінальної відповідальності.

Нарешті, відкритість судової аргументації та процесу ухвалення рішень для ширшої аудиторії, значення якої визнається самими міжнародними судовими інституціями, сприяє більш ефективному поширенню та інтеграції норм міжнародного правосуддя у глобальний правовий простір.

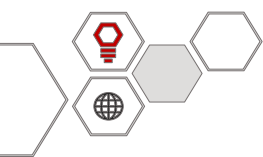
Висновки. Міжнародне кримінальне правосуддя функціонує в умовах координатної (горизонтальної) моделі влади, що зумовлює його значну залежність від рівня легітимності відповідних судових інституцій. У цьому контексті окрема суддівська думка виступає важливим інструментом забезпечення прозорості та підзвітності судового процесу, відкриваючи внутрішні механізми ухвалення рішень для зовнішнього контролю. Її оприлюднення сприяє зміцненню ключових вимірів легітимності

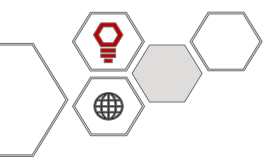
міжнародних кримінальних судів і трибуналів, зокрема легітимності згоди, цільової та ціннісно-універсальної легітимності, а також легітимності ефективності. Водночас окрема думка виконує не лише юридичну, але й комунікативну та соціальну функцію, розширюючи доступ до правового дискурсу та залучаючи ширше коло суб'єктів до його формування. Вона також виступає джерелом альтернативних правових підходів, сприяє розвитку міжнародного кримінального права та може використовуватися як інструмент аргументації у подальших судових провадженнях. Особливої ваги окремі думки набувають у сучасній практиці міжнародних кримінальних судів у контексті визначення меж індивідуальної кримінальної відповідальності, що підкреслює їх значення для еволюції правових стандартів. Таким чином, інститут окремої суддівської думки не підриває авторитет міжнародного кримінального правосуддя, а навпаки — посилює його, забезпечуючи баланс між прозорістю, легітимністю та ефективністю.

Список використаних джерел

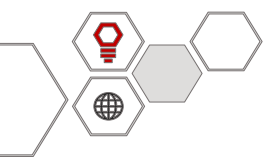
1. Anand R. P. The role of individual and dissenting opinions in international adjudication. *International and Comparative Law Quarterly*. 1965. Vol. 15. P. 788–808. URL: <https://www.jstor.org/stable/756093> (дата звернення: 24.01.2026).
2. Hussain I. F. I. *Dissenting and separate opinions at the World Court*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1984. URL: <http://154.120.229.37/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=393> (дата звернення: 24.01.2026).
3. Jhabvala F. *The development and scope of individual opinions in the International Court of Justice*. Ann Arbor: University Microfilms International, 1977. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/220791/files/Bibliographieno391985.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).

4. Sluiter G. Unity and division in decision making — the law and practice on individual opinions at the ICTY. In: Swart B., Zahar A., Sluiter G. (eds). The legacy of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 191–212. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199691763.003.0008>
5. Ammoun F. Separate opinion. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain). ICJ Reports, 1970. P. 316. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).
6. Jørgensen N., Zahar A. Deliberation, dissent, judgment. In: Sluiter G. et al. (eds). International criminal procedure: principles and rules. Oxford: Oxford University Press, 2013. P. 1151–1175. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/ee4de3/pdf/> (дата звернення: 24.03.2026).
7. Safferling C. et al. International criminal procedure. Oxford: Oxford University Press, 2012. URL: <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1016&context=thr> (дата звернення: 24.01.2026).
8. Damaška M. R. The faces of justice and state authority: a comparative approach to the legal process. New Haven: Yale University Press, 1986. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780300191288_A23633838/preview-9780300191288_A23633838.pdf (дата звернення: 24.03.2026).
9. Damaška M. R. What is the point of international criminal justice? Chicago-Kent Law Review. 2008. Vol. 83. P. 329–344. URL: <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview/vol83/iss1/12> (дата звернення: 24.01.2026).
10. Franck T. M. The power of legitimacy among nations. Oxford: Oxford University Press, 1990. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780195362879_A24388977/preview-9780195362879_A24388977.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

11. Ohlin J. Goals of international criminal justice and international criminal procedure. In: Sluiter G. et al. (eds). *International criminal procedure: principles and rules*. Oxford: Oxford University Press, 2013. P. 55–59. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/ee4de3/pdf/> (дата звернення: 24.01.2026).
12. Drumbl M. *Atrocity, punishment and international law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511494607>
13. Osiel M. *Making sense of mass atrocity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511819745>
14. Shklar J. *Legalism*. Cambridge: Harvard University Press, 1964. URL: <https://erikafontanez.com/wp-content/uploads/2019/10/judith-shklar-legalism-ch-1-law-and-ideology.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).
15. Cassese A. The legitimacy of international criminal tribunals and current prospects of international criminal justice. *Leiden Journal of International Law*. 2012. Vol. 25. P. 491–501. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0922156512000200>
16. Combs N. A. Legitimizing international criminal justice. *Michigan Journal of International Law*. 2011. Vol. 32. P. 309–347. URL: <https://repository.law.umich.edu/mjil/vol32/iss2/2> (дата звернення: 24.01.2026).
17. Alvarez J. E. What are international judges for? The main functions of adjudication. In: Romano C. P. R., Alter K. J., Shany Y. (eds). *The Oxford handbook of international adjudication*. Oxford: Oxford University Press, 2014. P. 158–179. DOI: <https://doi.org/10.1093/law/9780199660684.003.0008>
18. Clarke K. *Fictions of justice: the International Criminal Court and the challenge of legal pluralism in Sub-Saharan Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813026>
19. Guinier L. *Demosprudence through dissent*. *Harvard Law Review*. 2008. Vol. 122. P. 4–138. URL: <https://harvardlawreview.org/2008/11/demosprudence-through-dissent/> (дата звернення: 24.01.2026).

20. Venzke I. How interpretation makes international law. Oxford: Oxford University Press, 2012. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199657677.001.0001>
21. Minority opinion of Judge Christine Van den Wyngaert. Prosecutor v. Katanga (ICC-01/04-01/07-3436-AnxI). 8 March 2014. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2014_02929.PDF (дата звернення: 24.01.2026).
22. Dissenting opinions of Judge Carmel Agius and Judge Fausto Pocar. Prosecutor v. Gotovina and Markač (IT-06-90-A). 16 November 2012. URL: https://www.icty.org/x/cases/gotovina/acjug/en/121116_judgement.pdf (дата звернення: 24.01.2026).
23. Dissenting opinion of Judge Hans-Peter Kaul. Situation in the Republic of Kenya (ICC-01/09-11-Corr). 31 March 2010. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2010_02399.PDF (дата звернення: 24.01.2026).
24. Pritchard R. J. (ed.). The Tokyo major war crimes trial. Vols. 105–108. Lewiston: Edwin Mellen Press, 1998. URL: https://www.law.cuhk.edu.hk/userfiles/people/kirstensellars/K_Sellars_Legacy_of_Tokyo.pdf (дата звернення: 24.01.2026).
25. Röling B., Cassese A. The Tokyo trial and beyond. Cambridge: Polity Press, 1993. URL: <https://scispace.com/pdf/the-tokyo-trial-and-beyond-reflections-of-a-peacemonger-429fkxf2zy.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).